

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

БАЛАБІН ВІКТОР ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 81'25:355.343.18

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВІЙСЬКОВОГО ПЕРЕКЛАДУ

Спеціальність 10.02.16 – перекладознавство

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук**

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі військового перекладу Військового інституту та кафедрі теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор філологічних наук, професор
ЧЕРЕДНИЧЕНКО Олександр Іванович,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри теорії та практики перекладу з романських мов імені Миколи Зерова.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
РЕБРІЙ Олександр Володимирович,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, завідувач кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша;

доктор філологічних наук, професор
ПАСЛАВСЬКА Алла Йосипівна,
Львівський національний університет імені Івана Франка, завідувач кафедри міжкультурної комунікації та перекладу;

доктор філологічних наук, професор
МІЗІН Костянтин Іванович,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», завідувач кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання.

Захист відбудеться «29» жовтня 2020 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.11 в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 14, ауд. 63.

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зал № 12.

Автореферат розіслано «___» вересня 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради Д 26.001.11,
кандидат філологічних наук



Клименко Л.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Проблематиці військового перекладу присвячено незначну кількість науково-методичних праць минулого століття, які стали класичними (Г.М. Стрелковський, Л.Л. Нелюбін, Р.К. Міньяр-Белоручев, А.Ф. Ширяєв, Л.К. Латишев, В.М. Шевчук). Окремі теоретичні аспекти військового перекладу в Україні проаналізовано в дисертаційних дослідженнях В.В. Балабіна, П.А. Матюши, М.Б. Білана, С.Я. Янчука, Б.А. Дзіся, О.В. Юндіної, Л.М. Гончарук, а також у наукових статтях В.М. Лісовського, Є.І. Василька, О.Ф. Храмовича, В.С. Петрухіна, О.Ю. Солодяк, О.М. Нікіфорової.

При цьому дослідники лише фрагментарно або побічно торкалися концептуальних наукових проблем військового перекладу, який зазнав значних змін за останні десятиліття. Комплексного дослідження теоретичних засад військового перекладу, наскільки нам відомо, так і не було проведено ані в Україні, ані за кордоном. У зв'язку із цим виникла необхідність системно проаналізувати коло теоретичних питань, які входять до сфери військового перекладу, узагальнити накопичений в Україні унікальний багаторічний (1993-2017 рр.) досвід підготовки і практики службової діяльності військових перекладачів, дослідити специфіку військового перекладу, систематизувати наявні факти, погляди, ідеї, науково-методологічні положення, впорядкувати концептуальний апарат теорії військового перекладу, який подано у форматі нових або суттєво уточнених і конкретизованих автором термінів і дефініцій. По суті, йдеться про визначення ролі й місця військового перекладу в системі перекладознавчої науки.

Актуальність дослідження зумовлено науково-практичною потребою в подальшій розбудові жанрових і спеціальних теорій перекладу, зокрема у створенні теорії військового перекладу як сукупності знань про специфічний вид міжмовної і міжкультурної комунікації. Дослідження також спрямовано на вдосконалення вимог державних нормативних документів, що регламентують підготовку військових перекладачів для Збройних Сил України та інших формувань сфери національної безпеки й оборони, яка здійснюється у Військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка (ВІКНУ) з 1 вересня 1993 року відповідно до наказу Міністерства оборони та Міністерства освіти і науки України № 39/1 від 16.06.1993 р.

Зв'язок роботи з науковими програмами (планами, темами). Окремі етапи дослідження проведено в межах державних науково-дослідних робіт (НДР), виконаних у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, де здобувач був: *виконавцем НДР* (2001 р., тема 01БФ0147-01 «Європейські мови та культури в контексті глобалізації світових процесів»), науковий керівник проф. Чередниченко О.І.); *науковим керівником підрозділу – відповідальним виконавцем НДР* (2008–2010 рр., тема 06БП044-02 «Розвиток української термінології і термінографії»), науковий керівник

проф. Карабан В.І.; 2011–2012 рр., тема № 11БП018-01 «Розробка концепції побудови словотвірної моделі англійської, російської й української мов для забезпечення задач автоматичного перекладу», науковий керівник проф. Замаруєва І.В.); *науковим керівником НДР* (2010–2011 рр., тема «Розробка словника-мінімуму сучасної військово-політичної термінології у контексті лінгвістичного забезпечення Збройних Сил України» за замовленням Управління євроатлантичної інтеграції Генерального штабу Збройних Сил України).

Об'єктом дослідження є військовий переклад у системі лінгвістичного забезпечення військ, основу якого становить перекладацьке супроводження в збройних силах у поєднанні з іншими основними видами професійної діяльності військового перекладача.

Предметом дослідження є теоретико-концептуальні основи військового перекладу в синергії перекладознавства з воєнною наукою, іншими суміжними й інтегрованими науками, що розкривають суттєві зв'язки й закономірності об'єкта в концептах, термінах, визначеннях, абстрактних судженнях, гіпотезах, емпіричних даних, графічних схемах і узагальнених висновках.

Мета дослідження полягає в розкритті онтологічної природи військового перекладу як складної системи – її змісту, структури, елементів, концептуального апарату, що об'єктивно зумовлюється зв'язками військового перекладу із загальним перекладознавством, воєнною наукою й практикою та потребує теоретичного обґрунтування.

Для досягнення мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. проаналізувати *еволюцію теоретичної концепції військового перекладу* за період із середини ХХ ст.;
2. визначити *методологію дослідження військового перекладу*;
3. визначити *кваліфікаційні ознаки теорії військового перекладу* (ТВП);
4. визначити *наукознавчі засади ТВП*;
5. дослідити *концептуальний апарат ТВП*, уточнити *визначення базових метамовних одиниць ТВП*;
6. дослідити *параметри та види військового перекладу*, запропонувати *дефініцію терміна «військовий переклад»*;
7. виокремити *різновиди військових текстів* та запропонувати їхню *базову класифікацію*;
8. визначити *жанрово-стильову структуру* військових текстів;
9. дослідити *специфіку професійної діяльності військового перекладача*;
10. дослідити *стратегію, тактику і технологію військового перекладу*;
11. визначити *концептуальні засади лінгвістичного забезпечення військ (ЛЗВ)* в Україні та країнах НАТО;
12. визначити *зміст і види перекладацького супроводження в Збройних Силах України*;

13. дослідити *вимоги до військового перекладача* як головного суб'єкта ЛЗВ, визначити *функції й завдання* його службової діяльності, запропонувати *дефініцію терміна «військовий перекладач»*;
14. розкрити зміст категорії *«кваліфікація військового перекладача»*;
15. визначити *зміст і структуру компетентностей* військового перекладача;
16. запропонувати *алгоритм розробки професійного стандарту* для підготовки військових перекладачів;
17. систематизувати *термінологічні одиниці* концептуального апарату ТВП, запропонувати *визначення та укласти глосарій*.

Для виконання цих завдань автор використовував такі теоретичні, емпіричні та спеціальні **методи дослідження**:

– *абстрагування, конкретизацію, ідеалізацію, уявний експеримент, аксіоматизацію, екстраполяцію, інтерполяцію* (для побудови абстрактних теоретичних конструкцій ТВП в форматі гіпотез, узагальнень і висновків);

– *структурний, системний і компонентний аналіз, синтез, порівняння, функціонально-структурну аналогію, типологізацію* (для дослідження складу, елементів і зв'язків ТВП та ЛЗВ, які розглядаються автором як складні абстрактні системи);

– *моделювання, формалізацію* (для побудови інформаційних знакових та символічних моделей компонентів ТВП та ЛЗВ);

– *дефініційний аналіз, генералізацію, конкретизацію* (для побудови вербальних моделей, уточнення й упорядкування спеціальних понять, термінів і дефініцій, що становлять концептуальний апарат ТВП);

– *спостереження, опитування, експертні оцінки* (під час проведення лінгвістичних експериментів, анкетувань, зовнішнього оцінювання тощо).

Матеріалом дослідження слугували монографії, дисертації, наукові статті, підручники, навчальні посібники, спеціальні фахові та енциклопедичні видання, довідники, словники, глосарії та інші джерела реферативно-довідкового та ілюстративного характеру з проблематики військового перекладу. Для документально-фактологічного підтвердження теоретичних гіпотез і висновків використано паперову та електронну бази нормативних документів ВКНУ за 1998–2016 роки з підготовки військових перекладачів: звіти про роботу державних екзаменаційних комісій, накази начальника інституту, матеріали вченої та методичної рад інституту, підсумкові річні та тематичні звіти, матеріали опитувань курсантів і студентів, анкети, офіційні відгуки на військових перекладачів тощо.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що в ньому *вперше*:

сформульовано кваліфікаційні ознаки ТВП як спеціальної теорії перекладознавчої науки – об'єкт, предмет, завдання, спеціальні метамовні одиниці;

визначено методологічні та наукознавчі (загальнонаукові, мовознавчі, перекладознавчі) основи теорії військового перекладу;

розкрито зміст і структуру концептуального апарату теорії військового перекладу;

виокремлено функціонально-прагматичні види військового перекладу;

визначено особливості жанрово-стильової структури військових текстів;

здійснено номінацію функцій службової діяльності військового перекладача, визначено та закріплено за ними відповідні дефініційні ознаки, запропоновано їхню типологічну класифікацію;

методом розширеної вторинної семасіологічної номінації терміна «лінгвістичне забезпечення», що використовується в теорії машинного перекладу, у теорію військового перекладу введено нове поняття/термін «лінгвістичне забезпечення військ»;

концептуальний апарат воєнної науки доповнено новим поняттям/терміном «лінгвістичне забезпечення військ (сил)»;

визначено місце лінгвістичного забезпечення військ у структурі складних об'єктів «війська» і «забезпечення військ» надскладного об'єкта «національна безпека»;

з'ясовано зміст, структуру і специфіку лінгвістичного забезпечення військ в Україні та країнах НАТО;

визначено сутність та види перекладацького супроводження в збройних силах, описано специфіку спеціальних та додаткових видів перекладацького супроводження, сформульовано термінологічні дефініції для цього різновиду спеціальних метамовних одиниць;

конкретизовано загальні та спеціальні вимоги до військового перекладача як головного суб'єкта ЛЗВ, визначено функції й завдання його службової діяльності, запропоновано дефініцію для терміна/категорії «військовий перекладач»;

розкрито зміст категорії «кваліфікація військового перекладача» та запропоновано відповідну дефініцію;

розкрито сутність категорії «компетентність військового перекладача», запропоновано відповідну дефініцію, визначено зміст, структуру та види компетентностей військового перекладача, створено типологічну модель – матрицю компетентностей військового перекладача;

запропоновано алгоритм розробки професійного стандарту для військових перекладачів;

розроблено методика воєнно-країнознавчого аналізу країн, що слугує методологічною основою для інформаційно-аналітичної діяльності військового перекладача та для створення лінгводидактичних матеріалів;

запропоновано визначення для 105 спеціальних термінів ТВП, уточнено визначення 24 одиниць мовознавчого й перекладознавчого рівнів концептуального апарату ТВП з урахуванням специфіки військового перекладу та укладено глосарій на 129 термінів (Додаток А).

Удосконалено: дослідження Г.М. Стрелковського щодо жанрів військових текстів доповнено термінологічними дефініціями «воєнно-науковий текст», «військово-технічний текст», «військово-публіцистичний текст», «воєнні мемуари».

Отримали новий ракурс для висвітлення: категорії й поняття загальної теорії перекладу – «переклад», «перекладацька діяльність», «стратегія перекладу», «тактика перекладу», «технологія перекладу», «компетентність перекладача».

Новизну дисертаційного дослідження відбито в **положеннях, які вносяться на захист:**

1. Теорія військового перекладу (ТВП) (military translation theory) – це спеціальна теорія перекладу, що являє собою систематизовану сукупність наукових фактів, теоретичних суджень, гіпотез і методологічних положень, які розкривають специфіку перекладацького супроводження в збройних силах за допомогою термінологічно визначених і упорядкованих одиниць власного концептуального апарату – категорій, понять, концептів, конструктів, термінів і визначень. Об'єктом ТВП є перекладацьке супроводження як основа лінгвістичного забезпечення військ, предметом ТВП – створення теоретичних моделей перекладацького супроводження в збройних силах.

2. Концептуальний апарат теорії військового перекладу (КА ТВП) (military translation theory's conceptual framework) – це система метамовних одиниць, що дозволяє розкрити специфіку службової діяльності військового перекладача та описати об'єкт ТВП – перекладацьке супроводження в збройних силах – у спеціальних категоріях, поняттях, концептах, конструктах, термінах і визначеннях. Метамовні одиниці КА ТВП – це компактні вербальні моделі у формі слова або словосполучення, які слугують самостійними засобами пізнавальної діяльності, дозволяють оперувати ідеалізованими об'єктами, будувати теоретичні схеми реальних процесів у галузі військового перекладу з метою більш глибокого їхнього розуміння. У ТВП виокремлюємо загальнонаукові (філософсько-наукознавчі), мовознавчі, перекладознавчі й спеціальні метамовні одиниці КА ТВП. Спеціальні метамовні одиниці КА ТВП – це категорії, поняття, концепти, конструкти й терміни, що позначають специфіку службової діяльності військового перекладача (напр.: «військовий переклад», «лінгвістичне забезпечення військ», «перекладацьке супроводження в збройних силах», «військовий перекладач», «військовий текст», «воєнно-політичний переклад», «бортпереклад» тощо).

3. Військовий переклад (military translation) – це спеціальний вид опосередкованої, міжкультурної, двосторонньої й двомовної комунікації, що має своїм суб'єктом військового перекладача, об'єктом – військові тексти та здійснюється в звичайних і екстремальних умовах військової служби з метою перекладацького супроводження заходів у воєнно-політичній, військово-технічній і військово-спеціальних сферах збройних сил. Визначено три функціонально-прагматичні різновиди військового перекладу: воєнно-політичний переклад; військово-технічний переклад; військово-спеціальний переклад.

4. Військовий текст (military text) – це письмовий або усний цілісно-смысловий масив мовних одиниць, об'єднаних логіко-синтаксичними зв'язками, комунікативною функцією, тематичною спрямованістю, композиційною макроструктурою та стильовою домінантою навколо концептів «війна», «військо», «озброєння». У ТВП виокремлюємо чотири функціонально-прагматичні види військових текстів (загальновійськові, воєнно-політичні, військово-технічні, військово-спеціальні) і три жанрово-стильові види військових текстів – воєнно-наукові, військово-публіцистичні, воєнні мемуари.

5. Перекладацька діяльність (translator's/interpreter's activity) – вид мовленнєво-розумової діяльності, динамічний трансляційно-інтерпретативний процес білінгвального сприйняття й відтворення текстів перекладачем, що має складний психофізіологічний, індивідуально-творчий характер і регулюється соціально зумовленим мотивом міжкультурного міжмовного посередництва. Перекладацька діяльність розглядається як система науково-практичних підходів, принципів, умов та операційних засобів, що послідовно розкривають сутність перекладацького процесу через категорію діяльності – динамічний процес активних взаємодій суб'єкта з матеріальним або ідеальним об'єктом – та її макроструктурний рівень – стратегію, тактику й технологію перекладу. Перекладацька діяльність об'єктивно постає як категорія перекладознавства – граничне поняття перекладознавчої науки, що виконує роль універсалії. Перекладацьку діяльність відокремлюємо від суміжного, але не тотожного поняття «служба діяльність військового перекладача».

6. Оскільки в своїй основі діяльність людини трифазна (орієнтування – вибір – виконання), стратегія, тактика й технологія військового перекладу онтологічно постають як об'єктивно наявні етапи перекладацької діяльності: 1) орієнтування → ініціалізація; 2) вибір → конкретизація; 3) виконання → відтворення. Усвідомлення та змістовно-діяльнісне наповнення стратегії, тактики й технології військового перекладу як невід'ємних трьох складових перекладацької діяльності залежить від теоретичної й практичної підготовки військового перекладача, виду й жанру перекладу, складності тексту мови оригіналу, ситуації перекладу та умов діяльності. Стратегія, тактика і технологія військового перекладу забезпечують системну єдність виконання завдань різного рівня: стратегія перекладу встановлює цілеустановчі орієнтири майбутнього перекладу; тактика перекладу конкретизує загальний задум і визначає завдання перекладу; технологія перекладу реалізує задум і завдання операційними трансляційно-інтерпретативними засобами – способами, методами й прийомами перекладу.

7. Лінгвістичне забезпечення військ (ЛЗВ) (linguistic support for forces) – це комплекс спеціальних заходів і завдань прикладного й фундаментального характеру у воєнно-політичній, військово-технічній та військово-спеціальних сферах збройних сил, що здійснюються з метою реалізації комунікативно-

посередницької, воєнно-країнознавчої, військово-термінологічної, лінгвопедагогічної та лінгводослідницької функцій діяльності, які потребують військово-професійного рівня філологічної білінгвальної компетенції виконавців. Структуру ЛЗВ формують п'ять складових: 1) перекладацьке супроводження (ПС); 2) воєнно-країнознавча діяльність (ВК); 3) військово-термінологічна діяльність (ВТ); 4) лінгвопедагогічна діяльність (ЛП); 5) лінгводослідницька діяльність (ЛД).

8. Перекладацьке супроводження в збройних силах (ПС) (translation and interpreting in the armed forces) є основою ЛЗВ, видом міжкультурного міжмовного посередництва, що полягає у здійсненні військовим перекладачем письмового та усного (послідовного й синхронного) перекладання, адаптованого транскодування (переказу), реферування, анотування й редагування загальновійськових, воєнно-політичних, військово-технічних та військово-спеціальних текстів. Основними видами ПС є письмовий та усний (послідовний і синхронний) переклад загальновійськових, воєнно-політичних, військово-технічних та військово-спеціальних текстів; спеціальними видами ПС визначено переклад радіообміну, бортпереклад, допит військовополонених, опитування місцевих жителів, супроводження парламентарів; додатковими видами ПС є переказ, реферування, анотування та редагування військових текстів.

9. Військовий перекладач (military translator/interpreter) – головний суб'єкт ЛЗВ, офіцер-філолог, професійно підготовлений компетентний мовний посередник, що володіє сформованими на рівні вищої освіти міжкультурними комунікативними (білінгвальними, психолінгвістичними, мовленнєво-розумовими) та іншими спеціальними компетентностями для виконання функцій і завдань лінгвістичного забезпечення військ. Функції службової діяльності військового перекладача – це узагальнені за професійними напрямками види типових військово-спеціальних завдань, що безпосередньо покладаються на військового перекладача. У ТВП виокремлюємо головні й допоміжні функції службової діяльності військового перекладача. Головними функціями є комунікативно-посередницька (міжкультурна), воєнно-країнознавча (інформаційно-аналітична), військово-термінологічна (нормативно-кодифікаційна), допоміжними – навчально-бойова, військово-адміністративна, дидактично-діагностична, науково-пошукова.

10. Професійна кваліфікація військового перекладача (military translator's/interpreter's professional qualification) – це визнана Міністерством оборони України та засвідчена дипломом про вищу освіту стандартизована сукупність здобутих компетентностей розв'язувати складні задачі воєнних і гуманітарних наук з військового управління, лінгвістики й перекладу, що містить інформацію про ступінь вищої освіти, спеціальність, спеціалізацію, освітню програму та дозволяє виконувати обов'язки лінгвістичного забезпечення військ. Освітня кваліфікація військового перекладача є результатом успішно завершеного навчання на першому (бакалаврському)

та/або другому (магістерському) рівнях вищої освіти за спеціальностями «філологія» і «військове управління», спеціалізацією «військовий переклад», що описується в термінах результатів навчання й компетентностей.

11. Компетентність військового перекладача (military translator's/interpreter's competence) – це атестована на рівні повної вищої освіти динамічна комбінація мовознавчих, перекладознавчих, лінгвокультурознавчих, військово-професійних, військово-гуманітарних і військово-спеціальних знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що характеризується ступенем здатності й готовності виконувати завдання лінгвістичного забезпечення військ та інші службові функції в звичайних та екстремальних умовах військової служби. Компетентність військового перекладача являє собою синтез компетентностей офіцера та цивільного перекладача. Матриця компетентностей військового перекладача є системою зі складною ієрархічною структурою, що містить системоутворювальні параметри упорядкування: рівні (інтегральний; загальний; спеціальний); складові (військова; філологічна; соціальна); види (мовна; мовленнєва; перекладацька/трансляційно-інтерпретативна; військово-професійна; військово-гуманітарна та ін.); підвиди (граматична; лексична; стилістична; пунктуаційна; тактична; технічна; топографічна; компетентності з аудіювання; читання; говоріння; письма); елементи (передавання повідомлень засобами фонетичного алфавіту; читання тактичних знаків; розшифрування скорочень; використання елементів скоропису; організація повсякденної діяльності підрозділу тощо).

Теоретичне значення дослідження полягає в обґрунтуванні наукових засад військового перекладу – визначенні методологічних основ ТВП, формулюванні кваліфікаційних ознак ТВП, розробці змісту й структури концептуального апарату ТВП, виокремленні функціонально-прагматичних видів військового перекладу та видів військових текстів, функцій службової діяльності військового перекладача та ін., що дозволяє презентувати ТВП як спеціальну теорію перекладу і окрему галузь перекладознавчої науки. Концептуальний апарат суміжної галузі військової науки доповнено поняттям/терміном «лінгвістичне забезпечення військ (сил)». Розроблено методіку воєнно-країнознавчого аналізу країн, що доповнює методологію воєнного лінгвокраїнознавства. Здійснено термінологічну номінацію та запропоновано дефініції спеціальних метамовних одиниць ТВП, укладено глосарій на 129 термінів, що є внеском у розвиток спеціальної термінографії.

Практична цінність роботи визначається тим, що результати дисертаційного дослідження впроваджено в навчальний процес у ВІКНУ в форматі нормативних військово-спеціальних дисциплін для курсантів-перекладачів «Основи теорії військового перекладу» (освітній рівень «бакалавр») та «Актуальні проблеми лінгвістичного забезпечення військ» (освітній рівень «магістр»), інших нормативно-правових і організаційно-методичних документів, що визначають зміст підготовки військових перекладачів, а також у службову діяльність наукових працівників

Лінгвістичного науково-дослідного управління ВІКНУ у вигляді кваліфікаційних вимог, посадових обов'язків і функціональних завдань. Спеціальні одиниці концептуального апарату ТВП в авторській редакції увійшли як терміни та визначення до Військового стандарту Міністерства оборони України «ВСТ 01.003.001 – 2018 (01). Адміністративна діяльність. Лінгвістичне забезпечення військ (сил). Основні положення», який був офіційно затверджений та введений в дію в грудні 2018 року, що підтверджується довідкою Управління стандартизації, кодифікації та каталогізації Міністерства оборони України (Додаток Д).

Особистий внесок здобувача. Усі винесені на захист результати дослідження належать автору. Рукопис, монографія, наукові публікації написані одноосібно. Особистим внеском здобувача є випрацювання теоретико-методологічних засад дослідження, створення вербальних та графічних моделей за визначеними завданнями, добір матеріалу, а також структуроване й упорядковане за авторським задумом представлення даних і результатів роботи за розділами дисертації, які слід розглядати як складові теорії військового перекладу.

Достовірність висновків забезпечується загальнонауковим теоретичним підґрунтям, застосуванням міждисциплінарної методології, достатнім обсягом та репрезентативністю досліджуваного матеріалу, нормативними та реферативно-довідковими документами ВІКНУ за 1998–2016 роки щодо підготовки військових перекладачів.

Апробація матеріалів дослідження. Основні положення та результати дослідження оприлюднено впродовж 2004–2018 років на 22 наукових конференціях (21 міжнародній та одній всеукраїнській), зокрема: I Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми перекладознавства та лінгвістичного забезпечення діяльності Збройних Сил України» (Київ, 13–14 травня 2004 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції «Військова освіта та наука: сьогодення та майбутнє» (Київ, 24–25 листопада 2005 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Військова освіта та наука: сьогодення та майбутнє» (Київ, 11–13 жовтня 2007 р.); XII Міжнародній конференції «Leveraging Networks to Enhance Defense Education and Build Partner Capacity» (Warsaw, Poland, 17–18 June 2010); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Військова освіта та наука: сьогодення та майбутнє» (Київ, 24–25 листопада 2011 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Військова освіта та наука: сьогодення та майбутнє» (Київ, 23 листопада 2012 р.); X Міжнародній науково-практичній конференції «Військова освіта та наука: сьогодення та майбутнє» (Київ, 21 листопада 2014 р.); XI Міжнародній науково-практичній конференції «Військова освіта та наука: сьогодення та майбутнє» (Київ, 27 листопада 2015 р.); XII Міжнародній науково-практичній конференції «Військова освіта та наука: сьогодення та майбутнє» (Київ, 25 листопада 2016 р.); XIII Міжнародній науково-практичній конференції «Військова освіта та наука: сьогодення та майбутнє» (Київ, 24 листопада 2017 р.); Міжнародній науково-практичній

конференції «Актуальні проблеми філологічної науки: сучасні наукові дискусії» (Одеса, 23–24 березня 2018 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції «Філологія і лінгвістика в сучасному суспільстві» (Хмельницький, 23–24 березня 2018 р.); II International Scientific and Practical Conference «Social and Economic Aspects of Education in Modern Society» (Warsaw, Poland, 18 May 2018); VIII Міжнародній науковій конференції «Проблеми галузевої комунікації, перекладу та інтеграційні процеси в суспільстві» (Харків, 24 травня 2018 р.); VII International Scientific Conference «The Latest Research in Modern Science: Experience, Traditions and Innovations» (North Charleston, SC, USA, 20–21 June 2018); XXVII Міжнародній науковій конференції «Мова і культура» імені Сергія Бураго (Київ, 25–27 червня 2018 р.); V International Conference «Science and society – Methods and problems of practical application» (Vancouver, Canada, 15 August, 2018); Scientific and Professional Conference «Science without boundaries development in the 21st century» (Budapest, Hungary, 26 August 2018); Міжнародній науково-практичній конференції «Концептуальні проблеми розвитку філологічних наук у сучасному полікультурному просторі» (Київ, 21–22 вересня 2018 р.); I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Мова. Суспільство. Культура» (Херсон, 15–16 листопада 2018 р.); XIV Міжнародній науково-практичній конференції «Військова освіта та наука: сьогодення та майбутнє» (Київ, 22 листопада 2018 р.); XV Міжнародній науково-практичній конференції «Військова освіта та наука: сьогодення та майбутнє» (Київ, 29 листопада 2019 р.)

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 45 одноосібних наукових праць загальним обсягом 44,94 друкованих аркушів (д.а.) – 1 одноосібну монографію «Теоретичні засади військового перекладу в Україні» (Київ: Логос, 2018, 492 с., ISBN 978-617-7446-68-1, 28,6 д.а.) та 44 інші наукові праці загальним обсягом 16,34 д.а., зокрема: 26 статей в періодичних наукових виданнях ISSN (21 – у фахових виданнях ДАК України обсягом 11,63 д.а., з яких 9 видань внесено до міжнародних наукометричних баз; 5 – в іноземних наукових періодичних виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз обсягом 2,06 д.а.) та 18 статей і тез наукових доповідей в неперіодичних збірниках наукових праць та міжнародних збірниках за матеріалами наукових конференцій (серед яких – 3 в іноземних наукових виданнях) обсягом 2,65 д.а. Загалом, із 45 опублікованих наукових праць за темою дослідження 8 праць належать до іноземних наукових видань, а 22 входять до міжнародних наукометричних баз.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, семи розділів з прикінцевими висновками, загальних висновків, списку використаних джерел (615 позицій), додатків, предметно-іменного покажчика. У додатку А представлено «Глосарій метамовних одиниць ТВП» на 129 термінів. Рукопис основної частини дисертації містить 31 рисунок, 12 таблиць, 4 формули. Загальний обсяг рукопису становить 609 сторінок (411 сторінок основного тексту).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність праці, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне й практичне значення, зазначено особистий внесок здобувача, наведено результати апробації дослідження.

У першому розділі дисертації **«Концепція військового перекладу: огляд наукових джерел»** проаналізовано науково-методичні праці з військового перекладу за період із другої половини ХХ століття по 2017 рік з метою з'ясувати: як представлено поняття «військовий переклад» у науковому дискурсі; наскільки теоретично повно визначено наукові кваліфікаційні ознаки військового перекладу, що дозволяють розглядати військовий переклад не стільки як специфічний вид практичної міжкультурної посередницької діяльності військового перекладача, а передусім як об'єкт наукової концепції; як корелюються надруковані праці із сучасним розумінням наукової проблематики військового перекладу в Україні; чи розгортається особисте знання і практичний досвід дослідників у чітко сформульовані теоретичні концепти військового перекладу, що спочатку формалізуються у процесі наукової комунікації і далі природно набувають завершеної дедуктивно-системної форми спеціальної наукової теорії.

Проведений пошук відкритих джерел перекладознавчого спрямування засвідчує відсутність кваліфікаційних наукових праць (дисертацій, монографій), а також наукових статей, тез доповідей з теорії військового перекладу в світових (європейських, американських, азійських) перекладознавчих школах. Водночас, проблематика теорії військового перекладу, що пов'язана з професійною діяльністю перекладача, частково, побічно або імпліцитно представлена в світових міждисциплінарних дослідженнях (історіографічних, лінгвокраїнознавчих, соціолінгвістичних, культурологічних, геополітичних), де їй відведено другорядну роль.

У СРСР теоретичні дослідження проблематики військового перекладу були започатковані в 60-х роках ХХ ст. у Військовому інституті іноземних мов (м. Москва), який вважався основною школою підготовки військових перекладачів для збройних сил. Піонером наукових досліджень з теорії військового перекладу слід вважати Л.Л. Нелюбіна, який у середині 60-х років уперше теоретично описав деякі проблеми військового перекладу. Цей теоретичний опис військового перекладу набув логічного завершення на початку 70-х років ХХ ст. і далі практично не змінювався, увійшовши до різних навчально-методичних і науково-реферативних видань. Крім Л.Л. Нелюбіна, науковий внесок у теорію військового перекладу зробили відомі перекладознавці – колишні випускники й викладачі Військового інституту Р.К. Міньяр-Белоручев, О.Д. Швейцер, Г.М. Стрелковський, А.Ф. Ширяєв, Л.К. Латишев, В.М. Шевчук.

В Україні окремі теоретичні аспекти військового перекладу проаналізовано в дисертаційних перекладознавчих дослідженнях

В.В. Балабіна, П.А. Матюши, М.Б. Білана, С.Я. Янчука, Б.А. Дзіся, О.В. Юндіної, Л.М. Гончарук, а також у наукових статтях В.М. Лісовського, Є.І. Василька, О.Ф. Храмовича, В.С. Петрухіна, О.Ю. Солодяк, О.М. Нікіфорової та ін.

У Російській Федерації захист кваліфікаційних наукових робіт з перекладознавства за тематикою військового перекладу не проводився через відсутність наукової спеціальності. Водночас дисертації за різними науковими спеціальностями з лексико-термінологічних питань військового перекладу виконали О.В. Поліковський, Н.В. Єгоршина, Т.Д. Михайленко, Д.Р. Фахрутдінова, О.А. Подрезов, В.В. Терещенко, І.А. Завгородній, Д.А. Маслов, Г.А. Бучина, Ю.Г. Кочарян, О.Г. Рябов, М.Г. Бойко, Р.Р. Ісеєв, Е.В. Григораш, О.С. Романов, О.В. Оришак, С.О. Кисельова, І.В. Балканов.

Таким чином, станом на кінець 2017 року теорія військового перекладу залишалася концептуально необґрунтованою, оскільки військовий переклад досліджувався переважно у прикладному та лінгводидактичному аспектах (організаційно-адміністративні питання підготовки великої кількості військових перекладачів із максимально можливою кількістю мов; створення підручників і військових словників; підготовка методичних рекомендацій тощо), що було зумовлено об'єктивною закритістю і недоступністю сфери військового управління для дослідників наукової проблематики військового перекладу.

У другому розділі дисертації «**Методологія дослідження військового перекладу**» розкрито методологічні підходи, загальнонаукові (теоретичні й емпіричні) та спеціальні методи, що були використані для формування теоретичних основ військового перекладу.

Методологія дослідження військового перекладу – це раціонально-рефлексивна розумова діяльність компетентного суб'єкта, що, як правило, здійснюється в межах теорії військового перекладу за допомогою загальнонаукових теоретичних, емпіричних та спеціальних методів дослідження.

Загальнонаукові теоретичні методи абстрагування, конкретизації, ідеалізації, уявного експерименту, аксіоматизації, екстраполяції, інтерполяції використано для побудови абстрактних теоретичних конструкцій у форматі гіпотез, припущень, узагальнень і висновків. Методи *аналізу, синтезу, порівняння* і *аналогії* застосовано для визначення змісту, структури, елементів і зв'язків систем ТВП і ЛЗВ. Методи *моделювання* і *формалізації* вжито з метою побудови інформаційних вербальних і графічних моделей окремих складових систем ТВП і ЛЗВ. Методи *індукції, дедуції* й *абдукції* використано для описування систем ТВП і ЛЗВ на підставі одержаних емпіричних даних (фактів, ознак, властивостей, зв'язків), виведення на їхній основі абстрактних понять, формування й обґрунтування первинних гіпотез, систематизації теоретичних знань, розробки концептуального апарату ТВП.

У дослідженні також застосовувалися загальнонаукові емпіричні методи, зокрема: *спостереження* (систематичні, випадкові, включені, вибіркові) в реальних та експериментальних умовах, що створювалися у ВІКНУ у складі навчальної групи, а також *самоспостереження*; *вимірювання* (статистичні, непрямі, відносні, педагогічні); *мислимий (уявний) експеримент* з метою з'ясувати узгодженість основних теорій перекладознавчої науки з ТВП, визначити зв'язки, співвідношення, властивості й характеристики систем ТВП і ЛЗВ як ідеальних складних об'єктів; *педагогічний експеримент* для перевірки вузькоспеціальних тематичних лексичних мінімумів для військових перекладачів, уточнення ступеня засвоєння готових перекладацьких рішень в активному репродуктивному запасі курсантів-перекладачів різних курсів, впливу сторонніх аудіошумів на якість перекладу на слух та з аркушу тощо; вибіркові напівформалізовані письмові *опитування* у форматі анкетування, а також *опитування-інтерв'ю* у формі вільної бесіди; *експертне оцінювання* із залученням професіоналів Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України для офіційної експертизи та подальшого затвердження кваліфікаційних вимог, освітніх і професійних програм, професійного стандарту для військових перекладачів.

Спеціальними науковими методами слугували *перекладознавчий аналіз, описовий метод, метод лінгвістичної географії, зіставний метод, структурний метод, метод лінгвістичного аналізу тексту, функціонально-прагматичний аналіз*.

У третьому розділі «**Концептуальні основи військового перекладу**» розглянуто проблему наукового визначення категорії «військовий переклад», проаналізовано дефініції цього терміна, доведено функціональну недостатність наявних визначень, оскільки вони не розкривають повною мірою сутність цього поняття, що суттєво змінилося за період із середини ХХ століття.

Військовий переклад (military translation) – це спеціальний вид опосередкованої, міжкультурної, двосторонньої й двомовної комунікації, що має своїм суб'єктом військового перекладача, об'єктом – військові тексти та здійснюється в звичайних і екстремальних умовах військової служби з метою перекладацького супроводження заходів у воєнно-політичній, військово-технічній і військово-спеціальних сферах діяльності збройних сил. Запропоноване визначення містить такі суттєві ознаки: 1) вид перекладу; 2) мета; 3) об'єкт; 4) сфера застосування; 5) суб'єкт; 6) умови діяльності суб'єкта.

Розкрито наукознавчі (загальнонаукові, мовознавчі, перекладознавчі) засади та визначено концептуальний апарат ТВП.

Теорія військового перекладу (ТВП) (military translation theory) – це спеціальна теорія перекладу, що являє собою систематизовану (узагальнену, структуровану й упорядковану) сукупність наукових фактів, теоретичних суджень, гіпотез і методологічних положень, які розкривають специфіку перекладацького супроводження в збройних силах за допомогою термінологічно визначених і упорядкованих одиниць концептуального апарату.

Об'єктом ТВП (object of military translation theory) є перекладацьке супроводження як основа лінгвістичного забезпечення військ, **предметом ТВП (subject of military translation theory)** – створення абстрактних теоретичних (вербальних, графічних, математичних, інших символічних/знакових) моделей перекладацького супроводження в збройних силах.

Теоретико-методологічну основу ТВП також утворюють *категорії й поняття перекладознавчої науки*, які можуть набувати додаткових змістовних характеристик в аспекті специфічних завдань військового перекладу. Базові метамовні одиниці перекладознавства мають бути засвоєні курсантами на активному репродуктивному рівні («напам'ять»), що дозволить не тільки адекватно розуміти сутність основних теоретичних понять перекладознавчої науки, а й коректно використовувати їх в дослідно-пізнавальній діяльності за тематикою ТВП.

Концептуальний апарат теорії військового перекладу (КА ТВП) (military translation theory's conceptual framework) – це система метамовних одиниць, що дозволяє розкрити специфіку службової діяльності військового перекладача та описати об'єкт – перекладацьке супроводження в збройних силах – у спеціальних категоріях, поняттях, концептах, конструктах, термінах і визначеннях.

За підсумками логіко-семантичного й предметно-поняттєвого аналізу текстів наукового дискурсу з військового перекладу всі *метамовні одиниці КА ТВП* розподілено на чотири види та відповідно упорядковано їх за чотирма рівнями структури КА ТВП: *загальнонаукові* (філософсько-наукознавчі); *мовознавчі; перекладознавчі; спеціальні*.

Спеціальні метамовні одиниці КА ТВП (special units of military translation theory's conceptual framework) – це *категорії, поняття, концепти, конструкти й терміни, що позначають специфіку службової діяльності військового перекладача* (наприклад: «військовий переклад», «лінгвістичне забезпечення військ», «перекладацьке супроводження в збройних силах», «військовий перекладач», «військовий текст», «бортпереклад» тощо).

Четвертий розділ «**Функціонально-стильові та жанрові параметри військового перекладу**» містить стилістичну характеристику та функціонально-прагматичний аналіз військового перекладу, його основні ознаки та види, специфіку розуміння категорій «стиль», «жанр», «текст» і «дискурс» у ТВП.

Жанрово-стилістичні аспекти перекладу досліджували В.В. Коптілов, О.І. Чередниченко, В.І. Карабан, Р.П. Зорівчак, М.О. Новікова, В.Д. Радчук, А.Г. Гудманян, Т.С. Некряч, Л.В. Коломієць, В.В. Демецька, О.В. Дзера та інші відомі українські перекладознавці. Заслужують на увагу перекладознавчі жанрово-стилістичні розвідки А.О. Раті, І.А. Рудь, І.М. Дерік, Т.Г. Лукьянкової.

Жанрова проблематика військового перекладу була вперше проаналізована Г.М. Стрелковським у 1979 році. В Україні досліджено жанрово-стильову обумовленість лексичних трансформацій в перекладі текстів військової тематики іспанської мови (О.В. Юндіна, 2013 р.) та жанрові аспекти перекладу офіційно-ділових документів франкомовного військового дискурсу (Л.М. Гончарук, 2016 р.).

Тим не менше, у перекладознавчих наукових працях функціонально-стилістичні параметри військового перекладу представлено здебільшого імпліцитно, якісні жанрово-стильові ознаки військових текстів не акцентовано, хоча володіння прийомами та технікою перекладу військових текстів різних стилів і жанрів традиційно визнається як пріоритетне завдання в структурі компетентностей військового перекладача.

З цією метою за допомогою *методу функціонально-прагматичного аналізу* досліджено функціонально-стильову та жанрову специфіку військового перекладу, що дозволило виокремити об'єктивні параметри військового перекладу. Зокрема, узагальнено традиційні стилістичні ознаки військового перекладу (підрозділ 4.1), функціонально-прагматичні параметри (пункт 4.2.2) та види військового перекладу (пункт 4.2.3).

Основні (обов'язкові) функціонально-прагматичні ознаки військового перекладу мають постійний характер і включають 10 параметрів:

- 1) *вид перекладу за призначенням – спеціальний;*
- 2) *сфера суспільного призначення – діяльність Збройних Сил України – військового формування із необхідним рівнем бойової готовності та боєздатності, «на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності» (Стаття 1 Закону України «Про Збройні Сили України»);*
- 3) *сфера спеціального призначення – лінгвістичне забезпечення військ (ЛЗВ), основу якого становить перекладацьке супроводження;*
- 4) *головна функція – міжкультурна комунікативно-посередницька діяльність у вигляді усного (последовного і синхронного) та письмового перекладу (переклад для внутрішнього користування; переклад для опублікування у відкритих джерелах; переклад для підписання міжнародних угод), адаптованого транскодування, редагування, реферування й анотування військових текстів;*
- 5) *вид перекладу за мовленнєвою діяльністю – усний (здійснюється з одночасним використанням комплексних мовленнєвих умінь аудіювання, скоротування і говоріння) і письмовий (здійснюється з одночасним використанням комплексних мовленнєвих умінь читання та письма);*

6) функціонально-прагматичні види – воєнно-політичний переклад (ВПП); військово-технічний переклад (ВТП); військово-спеціальний переклад (ВСП);

7) спеціальний суб'єкт – військовий перекладач;

8) спеціальні умови професійної діяльності – виконання завдань ЛЗВ в звичайних та екстремальних умовах військової служби, що передбачають реальну загрозу для особистого життя й здоров'я як у мирний, так і у воєнний час;

9) комунікативна спрямованість повідомлення (тексту) – передавання інформації військового характеру;

10) наявність у тексті спеціальних тематичних груп військової лексики – в межах концептів «війна», «військо», «озброєння».

Факультативні (необов'язкові) структурно-семантичні ознаки військового перекладу хоч і зафіксовані в науковій літературі як диференційні, проте не мають постійного характеру для всієї сукупності військових текстів. До них віднесено такі:

1) «велика термінологічність і точне, чітке викладення матеріалу» (Л.Л. Нелюбін) – не завжди обов'язково у військовому перекладі – залежить від типу військового тексту, комунікативної настанови, комунікативної ситуації, прагматичних умов спілкування тощо;

2) «відносна відсутність образно-емоційних виражальних засобів» (Л.Л. Нелюбін) – не поширюється на деякі види військового дискурсу – неформальне усне мовлення військовослужбовців, пропагандистські листівки, тексти інформаційно-психологічного впливу на противника, карикатури й анекдоти у військових ЗМІ, особисте листування тощо.

Більшість текстів, з якими має справу військовий перекладач, функціонують у межах чотирьох стилів – офіційно-ділового, науково-технічного, публіцистичного, розмовного, і тільки один жанрово-стильовий різновид – воєнні мемуари – належить до художнього стилю. Внаслідок цього диференційно-визначальними функціонально-стильовими й жанровими параметрами конкретного військового тексту слід вважати типові жанрово-стильові ознаки відповідного функціонального стилю.

Виокремлено воєнно-політичні, військово-технічні та військово-спеціальні тексти, що є основою трьох видів військового перекладу (воєнно-політичного (ВПП), військово-технічного (ВТП) та військово-спеціального (ВСП)), до яких можна додати четвертий (факультативний, необов'язковий) різновид – загальновійськові тексти.

Спеціальними жанрами військових текстів є «Стратегічний оборонний бюлетень», «Біла книга», «оперативні документи» тощо, які мають власні диференційно-стильові й жанрові ознаки. Водночас, коректне й несуперечливе виділення або створення окремих спеціальних жанрів військових текстів за строгими науковими параметрами не завжди доцільно з практичних

міркувань, оскільки для більшості військових текстів можна знайти близький жанр у межах відповідного функціонального стилю або функціонально-стилістичний аналог в галузі художнього, суспільно-політичного, науково-технічного чи спеціального перекладу.

З практичних міркувань під час структурного аналізу військових текстів доцільно керуватися запропонованою **базовою матрицею жанрово-стильової структури військових текстів**, що містить шість структурних рівнів: «*стиль – підстиль – жанрова група – жанрова підгрупа – жанр – текст*». За потреби глибину структурного аналізу військових текстів можна збільшити до восьми рівнів, додавши після четвертого рівня («*жанрова підгрупа*») два інші – «*жанровий тип*» та «*жанровий підтип*», що вважається цілком достатнім для цілей ТВП.

Запропоновано також **класифікацію військових текстів**, що охоплює сім *різновидів* військових текстів, з яких чотири є функціонально-прагматичними, а три – жанрово-стильовими.

П'ятий розділ дисертації «**Наукові основи професійної діяльності військового перекладача**» присвячений перекладацькій діяльності, яка розглядається як система наукових підходів, принципів, умов та операційних засобів, що послідовно розкривають сутність перекладацького процесу через категорію діяльності (підрозділ 5.1) та її макроструктурний рівень – стратегію, тактику й технологію перекладу (підрозділ 5.2). Діяльність розглядається як фундаментальна наукознавча категорія (пункт 5.1.1), аналізуються варіанти визначень діяльності (підпункт 5.1.1.1), її види (підпункт 5.1.1.2), зміст і структура (підпункт 5.1.1.3), елементи (підпункти 5.1.1.4, 5.1.1.5).

Оскільки діяльність є однією з фундаментальних категорій наукознавства, то й термін «*перекладацька діяльність*» об'єктивно постає як **категорія перекладознавства** – *граничне фундаментальне поняття перекладознавчої науки, що виконує роль універсалії*. У структурі перекладацької діяльності виокремлено такі елементи: «дія», «суб'єкт», «об'єкт», «мотив», «продукт/результат», «предмет», «етапи», «операційні засоби», «умови».

Запропоновано термінологічне визначення для категорії «**перекладацька діяльність**» – *специфічний вид мовленнєво-розумової діяльності, динамічний трансляційно-інтерпретативний процес білінгвального сприйняття й відтворення текстів перекладачем, що має складний психофізіологічний, індивідуально-творчий характер і регулюється соціально зумовленим мотивом міжкультурного міжмовного посередництва*.

Визначення містить 7 структурних елементів (**вид** – мовленнєво-розумова; **мотив** – міжкультурне міжмовне посередництво; **основний елемент** – процес як форма реалізації дії; **предмет** – трансляційно-інтерпретативна; **об'єкт** – текст; **суб'єкт** – перекладач; **етапи** – сприйняття й відтворення) та 8 атрибутивних ознак діяльності (*специфічна; динамічна; білінгвальна; складна; психофізіологічна; індивідуальна; творча; соціально зумовлена*).

У підрозділі 5.2 дисертації розкрито макроструктурний рівень перекладацької діяльності, що послідовно реалізується в *стратегії, тактиці й технології перекладу*. У пункті 5.2.1 досліджено *стратегію перекладу*: проаналізовано термін «стратегія» як універсальне наукознавче поняття (підпункт 5.2.1.1); визначено диференційні ознаки та міждисциплінарний вимір терміна «стратегія перекладу» як метамовної одиниці перекладознавства (підпункт 5.2.1.2); узагальнено міждисциплінарні виміри розуміння стратегії перекладу (підпункт 5.2.1.3); запропоновано власне визначення терміна «стратегія перекладу» (підпункт 5.2.1.4).

Стратегія перекладу (translation strategy) – ініціальний орієнтувально-програмний етап перекладацької діяльності, що містить концептуалізоване невербальне сприйняття тексту мови оригіналу, загальне оцінювання об'єктно-предметної ситуації та формування задуму подальших трансляційно-інтерпретативних перетворень.

У пункті 5.2.2 досліджено *тактику перекладу*: проаналізовано термін «тактика» як універсальне наукознавче поняття (підпункт 5.2.2.1); узагальнено міждисциплінарні виміри розуміння тактики перекладу; запропоновано визначення терміна «тактика перекладу» (підпункт 5.2.2.2).

Тактика перекладу (translation tactics) – проміжний, розумово-аналітичний етап перекладацької діяльності, що містить вербалізацію сприйнятих концептів засобами мови оригіналу та мови перекладу, аналіз мовленнєвих, комунікативних, культурно-історичних і соціолінгвістичних чинників та визначення конкретних завдань перекладу.

У пункті 5.2.3 досліджено *технологію перекладу*, що в ТВП є третім, завершальним етапом перекладацької діяльності. Оскільки технологія перекладу безпосередньо спрямована на реалізацію стратегії й тактики перекладу, в основі поняття «технологія перекладу» лежить процес – трансляційно-інтерпретативна діяльність перекладача. Відповідно, розглядати технологію перекладу слід у двох вимірах: 1) як абстрактну теоретичну систему і 2) як практичну складову перекладацької діяльності.

Як абстрактна система, технологія перекладу (translation technology) являє собою сукупність методологічних положень, що розкривають зміст і специфіку трансляційно-інтерпретативного процесу як основи діяльності перекладача. Її основними ознаками є системність (цілісність, інтегративність, структурованість, взаємозв'язок) і концептуальність (заснованість на наукових принципах, теоріях, концепціях; теоретико-методологічна обґрунтованість). Ядром технології перекладу як абстрактної системи є: 1) теорії, моделі, концепції перекладу; 2) способи перекладу; 3) методи перекладу; 4) прийоми перекладу.

Як складова діяльності, технологія перекладу – це завершальний етап трансляційно-інтерпретативної діяльності перекладача, що являє собою процес вибору та застосування операційних засобів для створення кінцевого

продукту – тексту мови перекладу. Діяльнісну основу технології перекладу становить процес вибору і застосування операційних засобів. У теорії діяльності до операційних засобів відносять інструменти або знаряддя, за допомогою яких суб'єкт впливає на об'єкт з метою створення певного продукту, серед яких виокремлюють особистісні, методологічні та інструментальні.

У ТВП *основними операційними засобами військового перекладача (military translator's/interpreter's operational means)* слугують *способи, методи, прийоми перекладу, а також сформовані компетентності, що послідовно реалізуються через стратегію, тактику й технологію перекладу*. Вибір операційних засобів зумовлюється не мотивами й цілями суб'єкта (як це зазвичай відбувається в інших видах діяльності), а об'єктом – відповідним військовим текстом МО.

Шостий розділ дисертації «Лінгвістичне забезпечення військ» розкриває концептуальні основи, структуру, складові та специфіку лінгвістичного забезпечення військ, оскільки службова діяльність військового перекладача в Україні не обмежується виконанням суто міжкультурної комунікативно-посередницької функції, яка, беззаперечно, є головною.

У підрозділі 6.1 представлено *концептуальні основи ЛЗВ* – об'єкт, предмет, завдання, структура, визначення ЛЗВ. Структуру ЛЗВ формують такі *складові*: 1) перекладацьке супроводження (ПС); 2) воєнно-країнознавча діяльність (ВК); 3) військово-термінологічна діяльність (ВТ); 4) лінгвопедагогічна діяльність (ЛП); 5) лінгводослідницька діяльність (ЛД).

Підрозділ 6.2 дисертації присвячено розкриттю змісту й специфіки *перекладацького супроводження (translation and interpreting in the armed forces)*, що складає основу ЛЗВ: наведено коротку історію перекладацького супроводження в Збройних Силах України (пункт 6.2.1), основні види перекладацького супроводження (пункт 6.2.2), спеціальні види перекладацького супроводження (пункт 6.2.3), додаткові види перекладацького супроводження (пункт 6.2.4), показники якості перекладацького супроводження (пункт 6.2.5).

Основними видами ПС у Збройних Силах України є письмовий та усний (послідовний і синхронний) переклад загальновійськових, воєнно-політичних, військово-технічних та військово-спеціальних текстів. *Письмовий військовий переклад* (підпункт 6.2.2.1) як процес відтворення в письмовій формі тексту мови оригіналу засобами мови перекладу поділяють на три види: а) для внутрішнього користування; б) для опублікування у відкритих джерелах; в) для підписання міжнародних договорів. Під час виконання письмового перекладу військовий перекладач керується нормами Національного стандарту України ДСТУ 4309:2004 «Інформація та документація. Оформлення перекладів». *Усний військовий переклад* переважно виконується у вигляді послідовного й синхронного перекладу (підпункт 6.2.2.2).

Спеціальними видами ПС є переклад радіообміну (підпункт 6.2.3.1), бортовий переклад (підпункт 6.2.3.2), допит військовополонених (підпункт 6.2.3.3), опитування місцевих жителів (підпункт 6.2.3.4), супроводження парламентарів (підпункт 6.2.3.5). Ці види ПС мають характерні особливості проведення, що вимагає додаткової спеціальної підготовки та інструктажів навіть для досвідченого цивільного перекладача.

Переклад радіообміну (*translation of radio exchange*) – спеціальний вид перекладацького супроводження, який передбачає виконання усного послідовного перекладу повідомлень, що передаються від відправника до одержувача засобами наземного двостороннього радіомережевого зв'язку.

Цей спеціальний вид ПС має власні *різновиди*: односторонній послідовний переклад; двосторонній послідовний переклад; переклад із використанням аудіозапису прийнятого радіоповідомлення; письмовий переклад прийнятого радіоповідомлення; переклад із самостійним виходом перекладача в ефір за допомогою радіопередавача тощо.

Специфіку радіообміну значною мірою визначає сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, що ускладнюють роботу військового перекладача і безпосередньо впливають на якість перекладу: «закритість аудиторії перекладу» (відсутність безпосереднього особисто-візуального контакту з відправником повідомлення); наявність звичайних фонових (атмосферних) шумів радіоєфіру; висока імовірність радіоперешкод з боку противника – електромагнітного випромінювання різної природи, що заважає нормальному прийманню та передаванню радіосигналів; знання спеціальної *військової лексики* – термінології, кодових найменувань, нормативних та оказіональних скорочень, військових професіоналізмів¹, військових жаргонізмів² тощо; розуміння тактичної обстановки; володіння воєнно-країнознавчою інформацією; уміння особисто працювати на засобах радіозв'язку.

Бортовий переклад (*бортпереклад*)(*onboard translation of air traffic communication*) – спеціальний вид перекладацького супроводження, який передбачає виконання усного послідовного перекладу повідомлень на борту літального апарата з метою забезпечення комунікації між екіпажем та службою управління повітряним рухом (*авіадиспетчером*).

Бортпереклад є особливим різновидом перекладу радіообміну, з притаманними йому об'єктивними й суб'єктивними чинниками. Військовий перекладач особисто перебуває на борту літального апарата (як правило,

¹ **Військовий професіоналізм** – ненормативна, терміноподібна одиниця в складі військової лексики, що використовується замість офіційного, нормативно закріпленого військового терміна або найменування предметів (явищ, процесів) військової справи і не має додаткових конотацій. Напр.: *камуфляж* – камуфльована польова форма одягу; *берці* – черевки польові з високими берцями; *скат* – покришка колеса.

² **Військовий жаргонізм** – ненормативна, емоційно-забарвлена одиниця військової лексики, що має додаткові конотації. Напр.: *молок* – камуфльована форма одягу; *прогари* – черевки польові з високими берцями.

військово-транспортного літака або гелікоптера) і самостійно працює на каналах бортового двостороннього повітряно-наземного радіозв'язку, що завжди створює додаткове психофізіологічне напруження. Специфікою бортперекладу також є необхідність впевненого володіння доволі складною фаховою термінологією, знання авіаційного сленгу (насамперед професіоналізмів і жаргонізмів), обов'язкове детальне розуміння військовим перекладачем «динаміки польоту» (без чого адекватний бортпереклад виконати не можна)³, фізіологічна здатність витримувати навантаження польоту, надзвичайно висока ціна перекладацької помилки (неправильне розуміння й переклад наданої авіадиспетчером інформації створює реальну загрозу для безпеки повітряного руху, що призводить до накладення фінансових й дисциплінарних санкцій з боку Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО) та інших державних органів).

Допит військовополонених (*interrogation of POWs*) – спеціальний вид перекладацького супроводження, в якому військовий перекладач виступає в ролі процесуальної особи, що забезпечує двосторонній усний послідовний або синхронний переклад між військовополоненим та стороною, що проводить допит, або здійснює односторонню комунікацію з військовополоненим з подальшою документальною фіксацією одержаної інформації.

Військовий перекладач викликається для проведення *первинного допиту* захопленої особи, під час якого військовий перекладач не тільки перекладає, але й вивчає різні документи, заповнює «Картку-повідомлення про взяття в полон», виконує інші супутні завдання, заповнює протокол допиту. У протоколі допиту військовополоненого зазначаються: місце і дата його складання; дані військовополоненого; посада і прізвище особи, яка проводить допит; посада і прізвище перекладача; позначка про добровільну згоду військовополоненого надати інформацію; перелік питань та відповідей на них військовополоненого; інша інформація. Протокол допиту підписується військовополоненим, особою, яка проводила допит та перекладачем. До протоколу допиту можуть додаватися малюнки, схеми, фотознімки, матеріали звукозапису, відеозапису тощо.

Опитування місцевих жителів (*interviewing and questioning local residents*) – це спеціальний вид перекладацького супроводження, в ході якого військовий перекладач методом самостійного безпосереднього спілкування або як мовний посередник забезпечує збирання чи уточнення інформації, що визначена командуванням.

³ Терміном «динаміка польоту» зазвичай позначають теоретичну дисципліну, що вивчає рух і орієнтацію літального апарата в повітрі, а також принципи керування ним у тривимірному просторі. Військовий професіоналізм «динаміка польоту» – це процес детального планування маршруту польоту: визначення повітряних ешелонів, пунктів обов'язкового радіозв'язку з районними диспетчерськими пунктами управління повітряним рухом, метеорологічні умови, технічні можливості злітно-посадкових смуг аеродрому пункту призначення та запасних аеродромів тощо.

Об'єктом опитування є цивільні особи – місцеві жителі, що проживають на окупованій або звільненій території. Завданням опитування може бути встановлення контактів з тимчасовою військовою адміністрацією з метою організації робіт щодо ліквідації наслідків збройного конфлікту, відновлення критично важливих цивільних об'єктів (електростанцій, лікарень, хлібокомбінатів), відбудова зруйнованої інфраструктури, забезпечення суспільного порядку й безпеки, запобігання грабінництву, мародерству, незаконній конфіскації майна в цивільного населення, виявлення шпигунів і найманців тощо. Опитування проводиться виключно на добровільній основі. Цивільне населення не може примушуватися до надання будь-яких відомостей. Категорично заборонено погрожувати місцевому населенню, піддавати людей тортурам, принижувати гідність, переслідувати, застосовувати заходи фізичного і психологічного насильства.

***Супроводження парламентарів (escorting truce envoys)** – це спеціальний вид перекладацького супроводження, в ході якого військовий перекладач забезпечує переклад для осіб, уповноважених однією зі сторін збройного конфлікту вступити в переговори з іншою стороною.*

Цей вид перекладацького супроводження, як правило, здійснюється в умовах місцевого або загального перемир'я. Згідно з нормами міжнародного гуманітарного права парламентар, перекладач та інші особи, що їх супроводжують (трубач, сурмач або барабанщик, особа, яка несе білий прапор), користуються правом недоторканності. Розпізнавальним знаком парламентаря є білий парламентарський прапор, що свідчить про намір осіб, які його підняли, розпочати переговори з протилежною стороною. Військовий перекладач повинен знати, що метою супроводження парламентарів є ведення переговорів з командуванням противника, а не збір розвідувальної інформації про його сили та засоби, що розцінюється актом віроломства та призводить до втрати статусу недоторканності.

Додаткові види перекладацького супроводження. Крім основних та спеціальних видів перекладацького супроводження, військовому перекладачеві також доручають виконувати інші завдання міжмовної комунікативно-посередницької діяльності, які в ТВП відносимо до додаткових видів перекладацького супроводження у Збройних Силах України: переказ (підпункт 6.2.4.1), реферування (підпункт 6.2.4.2), анотування (підпункт 6.2.4.3), редагування перекладених військових текстів (підпункт 6.2.4.4).

У пункті 6.2.5 дисертації представлено **показники якості перекладацького супроводження**, зокрема: підпункт 6.2.5.1 – нормативи виконання перекладів військових текстів (одиниці вимірювання письмових та усних перекладів, порядок розрахунку обсягу виконання перекладу, розрахункові норми праці для військового перекладача, корегувальні коефіцієнти для різних видів військових текстів); підпункт 6.2.5.2 – класифікація помилок у військовому перекладі (категорії помилок та їхні вагові коефіцієнти); підпункт 6.2.5.3 – фактологічне оцінювання якості перекладу; підпункт 6.2.5.4 – рекомендації замовнику перекладу.

У підрозділі 6.3 розкрито зміст **воєнно-країнознавчої діяльності військового перекладача** та її складових – воєнно-країнознавчого аналізу країни/регіону (пункт 6.3.1); лінгвокраїнознавчого аналізу країни/регіону (пункт 6.3.2); інформаційно-аналітичної роботи (пункт 6.3.3).

У підрозділі 6.4 представлено третю складову ЛЗВ – **військово-термінологічну діяльність (ВТ)**, розкрито зміст термінотворчої (пункт 6.4.1), нормотворчої (пункт 6.4.2), термінографічної (пункт 6.4.3) та лексикографічної роботи (пункт 6.4.4) військового перекладача.

Особливості **лінгвопедагогічної** та **лінгводослідницької** діяльності військового перекладача наведено в підрозділах 6.5 і 6.6 дисертації.

У підрозділі 6.7 проаналізовано **специфіку лінгвістичного забезпечення військових операцій НАТО**, що здійснюється відповідно до вимог спеціального стандарту НАТО «AlingP-1. Linguistic Support for Operations», інших стандартів та публікацій, а також національних військових статутів та документів країн – членів Альянсу. Зміст та обсяг службових завдань, що їх охоплює спеціальне поняття «linguistic support for operations» є значно меншим за український термін/поняття «лінгвістичне забезпечення військ (сил)». Розкрито такі питання: загальні положення лінгвістичного забезпечення (пункт 6.7.1); організація планування лінгвістичного забезпечення (пункт 6.7.2); особовий склад і організаційно-штатна структура лінгвістичної служби (пункт 6.7.3); порядок підготовки кадрів лінгвістичної служби – відбір військовослужбовців та цивільних працівників зі складу збройних сил країн НАТО, призов і набір до складу збройних сил країн НАТО, набір місцевого персоналу в районі проведення військової операції, загальні вимоги до кандидатів на посади лінгвістичної служби, підготовка до виконання завдань лінгвістичного забезпечення (пункт 6.7.4); організація лінгвістичного забезпечення – виконання перекладів, матеріально-технічне забезпечення, контроль якості лінгвістичного забезпечення, питання безпеки й захисту персоналу лінгвістичної служби (пункт 6.7.5); правила етичної поведінки лінгвістів – загальні правила для лінгвістів, спеціальні правила для усних перекладачів, спеціальні правила для письмових перекладачів і редакторів (пункт 6.7.6).

Сьомий розділ дисертаційного дослідження **«Військовий перекладач як головний суб'єкт лінгвістичного забезпечення військ»** містить загальні та спеціальні вимоги до військового перекладача (підрозділ 7.1), функції його службової діяльності (підрозділ 7.2), вимоги до кваліфікації (підрозділ 7.3), компетентностей (підрозділ 7.4), професійного стандарту для військового перекладача (підрозділ 7.5).

На сучасному етапі військовий перекладач розглядається не просто як офіцер-філолог, який є фахівцем з міжкультурної комунікації, що здійснює комунікативно-посередницьку діяльність у сфері міжнародного воєнно-політичного й військово-технічного співробітництва, а як головний суб'єкт лінгвістичного забезпечення військ, який володіє компетентностями професіонала, що відповідають магістерському рівню вищої освіти та

восьмому рівню Національної рамки кваліфікацій. Спеціальні вимоги до військового перекладача базуються на функціях його службової діяльності, офіційно закріплюються в кваліфікації, компетентностях та конкретизуються у професійному стандарті для військового перекладача.

У складі компетентності військового перекладача, що являє собою синтез компетентностей офіцера та цивільного перекладача, виокремлено *інтегральну, загальні та спеціальні види компетентностей*:

Запропоновано типологічну *матрицю компетентностей військового перекладача*, в якій компетентність військового перекладача представлено як систему зі складною ієрархічною структурою, що містить системоутворювальні параметри упорядкування – «рівні», «складові», «види», «підвиди» та «елементи» компетентностей. Матриця компетентностей має три *рівні* (*інтегральний, загальний, спеціальний*), три *складові* (*військова, філологічна, суспільно-соціальна*), *види* компетентностей, які можна розподіляти далі на *підвиди* та *елементи*.

У підрозділі 7.5 представлено проблематику розроблення професійного стандарту для військового перекладача – загальні вимоги, алгоритм розроблення, зміст військової складової компетентності військового перекладача. Розкрито *військову складову* компетентності військового перекладача, конкретизовано *військово-професійні, військово-гуманітарні, військово-спеціальні* види, підвиди та елементи спеціальних компетентностей військового перекладача.

У підрозділі 7.6 окреслено проблему побудови наукової моделі військового перекладу, сформульовано основні вимоги до такої моделі, запропоновано концептуальну модель ТВП (Рис. 1).



Рис. 1. Концептуальна модель ТВП

ВИСНОВКИ

Станом на кінець 2017 року теорія військового перекладу (ТВП) являла собою несистематизований науково-методологічний дискурс, виражений або окремими актами схоплення, розуміння й осягнення певних смислів внаслідок професійного обговорення, наукового дослідження чи методологічного опрацювання окремих теоретичних аспектів військового перекладу або їхній результат, що представлений розпорощеними неструктурованими концептами військового перекладу, які не мали завершеного оформлення у вигляді ідеальних упорядкованих теоретичних об'єктів за допомогою наукознавчих і спеціальних категорій, понять, концептів, конструктів, термінів і визначень.

За підсумками проведеного дослідження ТВП презентується як спеціальна теорія перекладознавчої науки, що має визначені здобувачем кваліфікаційні наукознавчі параметри – об'єкт, предмет, завдання, проблематику, власні спеціальні метамовні одиниці.

Військовий переклад є спеціальним видом опосередкованої, міжкультурної, двосторонньої й двомовної комунікації, що має своїм об'єктом військові тексти, суб'єктом – військового перекладача та здійснюється в звичайних і екстремальних умовах військової служби з метою перекладацького супроводження заходів у воєнно-політичній, військово-технічній і військово-спеціальних сферах діяльності збройних сил.

Теорія військового перекладу – це спеціальна теорія перекладу, що являє собою систематизовану (узагальнену, структуровану й упорядковану) сукупність наукових фактів, теоретичних суджень, гіпотез і методологічних положень, які розкривають специфіку перекладацького супроводження в збройних силах за допомогою термінологічно визначених і упорядкованих одиниць концептуального апарату.

Об'єктом ТВП є перекладацьке супроводження як основа лінгвістичного забезпечення військ, предметом ТВП – створення абстрактних (ідеальних) теоретичних (вербальних, графічних, математичних, інших знаково-символьних) моделей перекладацького супроводження в збройних силах з метою розкриття онтологічної природи, сутності й специфіки ТВП як складної нематеріальної системи синергічного типу – її змісту, структури, складових (компонентів, елементів), одиниць концептуального апарату, зв'язків із перекладознавством, філологічними, суміжними й інтегрованими науками – з одного боку, та воєнною наукою й практикою лінгвістичного забезпечення військ – з другого.

Концептуальний апарат теорії військового перекладу (КА ТВП) – це система метамовних одиниць, що розкривають специфіку службової діяльності військового перекладача та описують об'єкт – перекладацьке супроводження в збройних силах – у спеціальних категоріях, поняттях, концептах, конструктах, термінах і визначеннях.

Типологічною основою військових текстів у ТВП є їхня класифікація за функціонально-прагматичними та жанрово-стильовими параметрами. Функціонально-прагматичними різновидами військових текстів є воєнно-політичні, військово-технічні та військово-спеціальні, що природно співвідносяться з видами військового перекладу – воєнно-політичного (ВПП), військово-технічного (ВТП) та військово-спеціального (ВСП), а також загальновійськові тексти. Жанрово-стильовими різновидами військових текстів є воєнно-наукові, військово-публіцистичні та воєнні мемуари.

У перекладі військових текстів слід обов'язково передавати комунікативну настанову, семантичне значення (зміст повідомлення), стильові ознаки й структуру військового тексту мови оригіналу, з обов'язковим урахуванням комунікативної ситуації, прагматичних (позамовних) аспектів, жанрово-стилістичних і узуальних норм мови перекладу.

Перекладацька діяльність військового перекладача реалізується в стратегії, тактиці й технології перекладу, що формують макроструктурний рівень перекладацької діяльності.

Стратегія перекладу є ініціальним орієнтувально-програмним етапом перекладацької діяльності, що передбачає концептуалізоване невербальне сприйняття тексту мови оригіналу, загальне оцінювання об'єктно-предметної ситуації та формування задуму перекладу.

Тактика перекладу постає як проміжний, розумово-аналітичний етап перекладацької діяльності, що включає вербалізацію сприйнятих концептів засобами мови оригіналу та мови перекладу, аналіз мовленнєвих, комунікативних, культурно-історичних і соціолінгвістичних чинників та визначення конкретних завдань перекладу.

Технологія перекладу – це завершальний етап трансляційно-інтерпретативної діяльності перекладача, що являє собою процес вибору і застосування особистісних, методологічних та інструментальних операційних засобів для створення кінцевого продукту – тексту мови перекладу.

Усвідомлення та змістовно-діяльнісне наповнення конкретної стратегії, тактики й технології перекладу залежить від теоретичної й практичної підготовки військового перекладача, виду й жанру військового перекладу, складності тексту мови оригіналу, ситуації перекладу та умов діяльності.

Лінгвістичне забезпечення військ (ЛЗВ) – це комплекс спеціальних заходів і завдань прикладного й фундаментального характеру у воєнно-політичній, військово-технічній та військово-спеціальних сферах збройних сил, що здійснюються з метою реалізації комунікативно-посередницької, воєнно-країнознавчої, військово-термінологічної, лінгвопедагогічної та лінгводослідницької функцій діяльності, які потребують військово-професійного рівня філологічної білінгвальної компетенції виконавців. Структуру ЛЗВ формують п'ять складових: 1) перекладацьке супроводження; 2) воєнно-країнознавча діяльність; 3) військово-термінологічна діяльність; 4) лінгвопедагогічна діяльність; 5) лінгводослідницька діяльність.

Перекладацьке супроводження є основою ЛЗВ, видом міжкультурного міжмовного посередництва, що полягає у здійсненні військовим перекладачем письмового та усного (послідовного й синхронного) перекладання, адаптованого транскодування (переказу/оповідання), реферування, анотування й редагування загальновійськових, воєнно-політичних, військово-технічних та військово-спеціальних текстів.

Основними видами перекладацького супроводження в Збройних Силах України є письмовий та усний (послідовний і синхронний) переклад загальновійськових, воєнно-політичних, військово-технічних та військово-спеціальних текстів. Спеціальними видами перекладацького супроводження є переклад радіообміну, бортовий переклад (бортпереклад), допит військовополонених, опитування місцевих жителів, супроводження парламентарів, додатковими видами – переказ (оповідання), реферування, анотування та редагування військових текстів.

Військовий перекладач – це головний суб'єкт системи ЛЗВ, офіцер-філолог, професійно підготовлений компетентний мовний посередник, що володіє сформованими на рівні вищої освіти міжкультурними комунікативними (білінгвальними, психолінгвістичними, мовленнєво-розумовими) та іншими спеціальними компетентностями для виконання функцій і завдань лінгвістичного забезпечення військ.

Функції службової діяльності військового перекладача – це узагальнені за професійними напрямками види типових військово-спеціальних завдань, що безпосередньо покладаються на військового перекладача. Головними функціями службової діяльності військового перекладача є комунікативно-посередницька, інформаційно-аналітична, нормативно-кодифікаційна; допоміжними функціями – навчально-бойова, військово-адміністративна, дидактично-діагностична, науково-пошукова.

У дисертації розкрито зміст перекладацького супроводження в збройних силах, вимоги до військового перекладача як головного суб'єкта ЛЗВ, його кваліфікації, компетентностей. Матрицю компетентностей військового перекладача представлено як систему зі складною ієрархічною структурою, що містить системоутворювальні параметри упорядкування. Запропоновано алгоритм розроблення професійного стандарту для військового перекладача.

Окреслено проблему побудови наукової моделі військового перекладу, сформульовано основні вимоги до такої моделі, запропоновано варіант концептуальної моделі ТВП, що має безпосереднє наукове значення як для ТВП, так і для інших спеціальних теорій перекладу, а також прикладне навчально-методичне й практичне застосування для перекладацького супроводження й лінгвопедагогічної діяльності в системі ЛЗВ.

Уточнено визначення базових наукознавчих, мовознавчих і перекладознавчих понять з урахуванням завдань ТВП, подано дефініції для спеціальних метамовних одиниць концептуального апарату ТВП, які стали основою офіційного Військового стандарту Міністерства оборони України

«ВСТ 01.003.001 – 2018 (01). Адміністративна діяльність. Лінгвістичне забезпечення військ (сил). Основні положення», що був розроблений під керівництвом здобувача та введений в дію в грудні 2018 року.

Перспективи дослідження ТВП зумовлено теоретичною й практичною необхідністю виконання таких завдань: удосконалення методологічних основ ТВП; науковий опис специфіки усного й письмового видів військового перекладу; дослідження функціонально-прагматичних видів військового перекладу (військово-політичного, військово-технічного, військово-спеціального); удосконалення типології військових текстів; вивчення спеціальних жанрів у військовому перекладі; конкретизація й систематизація жанрово-стильових параметрів військових текстів; дослідження спеціальних видів перекладацького супроводження в збройних силах (переклад радіообміну, бортпереклад, допит військовополонених, опитування місцевих жителів, супроводження парламентарів тощо); дослідження психолінгвістичних аспектів професійної діяльності військового перекладача; дослідження лексико-семантичної проблематики військового перекладу; опис морфолого-синтаксичної проблематики військового перекладу; дослідження воєнно-країнознавчої (інформаційно-аналітичної) діяльності військового перекладача; дослідження військово-термінологічної (нормативно-кодифікаційної) діяльності військового перекладача; створення фрагментарних наукових моделей (складових ТВП, операційної трансляційно-інтерпретативної діяльності, професійної поведінки й культури, спеціальних компетентностей військового перекладача тощо); унормування спеціальних одиниць концептуального апарату ТВП.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Балабін В.В. Теоретичні засади військового перекладу в Україні: Монографія. Київ: Логос, 2018. 492 с.

Статті в наукових фахових виданнях України

2. Балабін В.В. Труднощі перекладу американських військових сленгізмів. *Мова і культура*. Зб. наук. праць. Т. III. Ч. I. Київ, 2002. С. 5–13.

3. Балабін В.В. Професійна компетентність військового перекладача. *Мовні і концептуальні картини світу*. Зб. наук. праць. Київ, 2002. № 7. С. 20–23.

4. Балабін В.В. Специфікація українського варіанта мовного тесту за стандартом НАТО «STANAG 6001». *Мова і культура*. Зб. наук. праць. Т. VII. Київ, 2003. № 6. С. 125–130.

5. Балабін В.В. Об'єкт і предмет теорії військового перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. Випуск № 31. Том 3, 2017. С. 97–100.

6. Балабін В.В. Теоретико-концептуальні основи військового перекладу. *Філологічні трактати*. Том 10. № 1, 2018. С. 7–18.

7. Балабін В.В. Об'єкт, предмет і завдання лінгвістичного забезпечення військ. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація. Випуск 1. Том 2, 2018. С. 99–102.
8. Балабін В.В. Визначення кваліфікації військового перекладача. *Записки з романо-германської філології*. Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. Випуск 1 (40), 2018. Одеса: КП ОМД. С. 75–82.
9. Балабін В.В. Визначення компетентності військового перекладача. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Філологічні науки. Випуск 1 (87), 2018. С. 37–41.
10. Балабін В.В. Види компетентностей військового перекладача. *Південний архів*. Збірник наукових праць. Філологічні науки. Випуск № 73, 2018. С. 187–190.
11. Балабін В.В. Вимоги до військового перекладача. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. Випуск № 32. Том 2, 2018. С. 140–143.
12. Балабін В.В. Зміст службових функцій та завдань військового перекладача *Філологічні трактати*. Том 10. № 2, 2018. С. 35–41.
13. Балабін В.В. Спеціальні компетентності військового перекладача. *Мова і культура*. Науковий журнал. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. Випуск 21. Т. II (191). С. 448–453.
14. Балабін В.В. Досвід розроблення професійного стандарту військового перекладача. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація. Випуск 2, 2018. С. 70–74.
15. Балабін В.В. Військова складова професійної компетентності військового перекладача. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія «Філологічні науки». Мовознавство. № 9, 2018. С. 6–9.
16. Балабін В.В. Загальнонаукові основи теорії військового перекладу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації». Том 29 (68), № 1, 2018. С. 85–89.
17. Балабін В.В. Перекладознавчі основи теорії військового перекладу. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 3. Том 2, 2018. С. 120–125.
18. Балабін В.В. Визначення поняття «військовий переклад». *Філологічні трактати*. Том 10. № 3, 2018. С. 7–14.
19. Балабін В.В. Структура категоріального апарату теорії військового перекладу. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація. Випуск 3, 2018. С. 72–76.
20. Балабін В.В. Спеціальні одиниці концептуального апарату теорії військового перекладу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації». Том 29 (68) № 2, 2018. С. 72–78.

21. Балабін В.В. Жанрово-стильова специфіка військового перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. Випуск № 34. Том 2, 2018. С. 67–73.

22. Балабін В.В. Теоретична проблематика військового перекладу у світових перекладознавчих дослідженнях. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Лінгвістика. Випуск 34, Том 2, 2018. С. 206–210.

Статті в іноземних наукових періодичних виданнях (ISSN)

23. Балабін В.В. Концепція лінгвістичного забезпечення військ. *Paradigm of Knowledge*. № 2 (28), 2018. P. 144–154 (Muscat, Oman, ISSN 2520-7474).

24. Balabin V.V. Military interpreter's general competences. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. № 4(8), Vol. 3, June 2018. P. 49–52 (Warsaw, Poland, ISSN 2544-9338).

25. Balabin V.V. Redefining military translation. *The European Journal of Literature and Linguistics*. №3, 2018. Pp. 44–47 (Vienna, Austria, ISSN 2310-5720).

26. Balabin V.V. Theoretical foundation of military translation in Ukraine. *Science and Education a New Dimension*. *Philology* VI (51), Issue 176, 2018. Pp. 22–25 (Budapest, Hungary, ISSN 2308-5258).

27. Balabin V.V. Linguistic support for military operations. *The European Journal of Literature and Linguistics*. №4, 2018. Pp. 44–47 (Vienna, Austria, ISSN 2310-5720).

Статті в іноземних неперіодичних збірниках наукових праць (ISBN)

28. Balabin V.V. Building Capacity to Achieve a Holistic View of Professional Defense and Military Education: Modern Challenges. *Leveraging Networks to Enhance Defense Education and Build Partner Capacity: Proceedings of the 12th Annual Conference of the Partnership for Peace Consortium* (Warsaw, 17–18 June 2010). Warsaw, 2010. P. 20.

29. Balabin V.V. The essence of military translation theory. *The Latest Research in Modern Science: Experience, Traditions and Innovations. Section VIII. Philology: Collected scientific articles of the VII International scientific conference* (North Charleston, SC, USA, June 20–21, 2018). North Charleston, USA: Create Space, 2018. P. 89–93. ISBN 978-1723358371.

30. Balabin V.V. Military interpreter as the principal actor of the linguistic support of forces. *Science and society: Methods and problems of practical application*. Proceedings of the Vth International Conference (Vancouver, Canada, August 15, 2018). Accent Graphics Communications & Publishing. Vancouver, Canada. 2018. Pp. 20–24. ISBN 978-1-77192-435-1.

Статті в неперіодичних збірниках наукових праць та збірниках за матеріалами наукових конференцій (ISBN)

31. Балабін В.В. Технологічні аспекти побудови терміносистеми навчальної дисципліни. *Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє: збірник доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 11–13 жовтня 2007 р.). Київ: ВІКНУ, 2007. С. 394–395.

32. Балабін В.В. Зміст та структура лінгвістичного забезпечення військ. *Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє: збірник доповідей VII Міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 24–25 листопада 2011 р.). Київ: ВІКНУ, 2011. С. 95–96.

33. Балабін В.В. Перекладацьке супроводження як основа лінгвістичного забезпечення військ. *Військова освіта і наука: сьогодні та майбутнє*: збірник доповідей VIII Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 23 листопада 2012 р.). Київ: ВІКНУ, 2012. С. 122–123.

34. Балабін В.В. Суб'єктно-об'єктно-предметні відносини у сфері лінгвістичного забезпечення військ. *Військова освіта і наука: сьогодні та майбутнє*: збірник доповідей X Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 21 листопада 2014 р.). Київ: ВІКНУ, 2014. С. 92–93.

35. Балабін В.В. Воєнно-країнознавча інформаційно-аналітична діяльність як складова лінгвістичного забезпечення військ. *Військова освіта і наука: сьогодні та майбутнє*: збірник доповідей X Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 21 листопада 2014 р.). Київ: ВІКНУ, 2014. С. 311–312.

36. Балабін В.В. Концептуальний апарат теорії військового перекладу. *Військова освіта і наука: сьогодні та майбутнє*: збірник доповідей XI Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27 листопада 2015 р.). Київ: ВІКНУ, 2015. С. 95–96.

37. Балабін В.В. Військово-термінологічна та лексикографічна діяльність військового перекладача як складова лінгвістичного забезпечення військ. *Військова освіта і наука: сьогодні та майбутнє*: збірник доповідей XI Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27 листопада 2015 р.). Київ: ВІКНУ, 2015. С. 96–98.

38. Балабін В.В. Онтологічна сутність теорії військового перекладу. *Військова освіта і наука: сьогодні та майбутнє*: збірник доповідей XII Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 25 листопада 2016 р.). Київ: ВІКНУ, 2016. С. 102–105.

39. Балабін В.В. Теорія військового перекладу в системах перекладознавства та лінгвістичного забезпечення військ. *Військова освіта і наука: сьогодні та майбутнє*: збірник доповідей XIII Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 24 листопада 2017 р.). Київ: ВІКНУ, 2017. С. 86–87.

40. Балабін В.В. Необхідність обґрунтування теорії військового перекладу. *Актуальні проблеми філологічної науки: сучасні наукові дискусії*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 23–24 березня 2018 р.). Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2018. С. 181–182.

41. Балабін В.В. Завдання теорії військового перекладу. *Філологія і лінгвістика в сучасному суспільстві*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (Хмельницький, 23–24 березня 2018 р.). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 105–107.

42. Балабін В.В. Кваліфікація військового перекладача. *Проблеми галузевої комунікації, перекладу та інтеграційні процеси в суспільстві*: матеріали VIII Міжнародної наукової конференції (Харків, 24 травня 2018 р.). Харків: Національна академія Національної гвардії України, 2018. С. 3–5.

43. Балабін В.В. Військовий текст як об'єкт перекладу. *Концептуальні проблеми розвитку філологічних наук у сучасному полікультурному просторі: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 21–22 вересня 2018 р.). Київ: Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2018. С. 48–51.

44. Балабін В.В. Фундаментальні наукові засади теорії військового перекладу. *Військова освіта і наука: сьогодні та майбутнє: збірник доповідей XIV Міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 22 листопада 2018 р.). Київ: ВІКНУ, 2018. С. 76–77.

45. Балабін В.В. Проблема побудови теоретичної моделі військового перекладу. *Військова освіта і наука: сьогодні та майбутнє: збірник доповідей XV Міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 29 листопада 2019 р.). Київ: ВІКНУ, 2019. С. 92–93.

Публікації в іноземних наукових виданнях

1. Balabin V.V. Building Capacity to Achieve a Holistic View of Professional Defense and Military Education: Modern Challenges. *Leveraging Networks to Enhance Defense Education and Build Partner Capacity: Proceedings of the 12th Annual Conference of the Partnership for Peace Consortium* (Warsaw, 17–18 June 2010). Warsaw, 2010. P. 20.

2. Балабін В.В. Концепція лінгвістичного забезпечення військ. *Paradigm of Knowledge*. № 2 (28), 2018. P. 144–154 (Muscat, Oman, ISSN 2520-7474).

3. Balabin V.V. Military interpreter's general competences. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. № 4(8), Vol. 3, June 2018. P. 49–52 (Warsaw, Poland, ISSN 2544-9338).

4. Balabin V.V. Redefining military translation. *The European Journal of Literature and Linguistics*. №3, 2018. Pp. 44–47 (Vienna, Austria, ISSN 2310-5720).

5. Balabin V.V. Theoretical foundation of military translation in Ukraine. *Science and Education a New Dimension. Philology VI (51), Issue 176, 2018*. Pp. 22–25 (Budapest, Hungary, ISSN 2308-5258).

6. Balabin V.V. Linguistic support for military operations. *The European Journal of Literature and Linguistics*. №4, 2018. Pp. 44–47 (Vienna, Austria, ISSN 2310-5720).

7. Balabin V.V. The essence of military translation theory. *The Latest Research in Modern Science: Experience, Traditions and Innovations. Section VIII. Philology: Collected scientific articles of the VII International scientific conference* (North Charleston, SC, USA, June 20–21, 2018). North Charleston, USA: Create Space, 2018. P. 89–93. ISBN 978-1723358371.

8. Balabin V.V. Military interpreter as the principal actor of the linguistic support of forces. *Science and society: Methods and problems of practical application*. Proceedings of the Vth International Conference (Vancouver, Canada, August 15, 2018). Accent Graphics Communications & Publishing. Vancouver, Canada. 2018. Pp. 20–24. ISBN 978-1-77192-435-1.

Публікації у виданнях, які внесено до міжнародних наукометричних баз

1. Балабін В.В. Об'єкт і предмет теорії військового перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. Випуск № 31. Том 3, 2017. С. 97–100.
2. Балабін В.В. Теоретико-концептуальні основи військового перекладу. *Філологічні трактати*. Том 10. № 1, 2018. С. 7–18.
3. Балабін В.В. Об'єкт, предмет і завдання лінгвістичного забезпечення військ. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація. Випуск 1. Том 2, 2018. С. 99–102.
4. Балабін В.В. Визначення кваліфікації військового перекладача. *Записки з романо-германської філології*. Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. Випуск 1 (40), 2018. Одеса: КП ОМД. С. 75–82.
5. Балабін В.В. Визначення компетентності військового перекладача. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Філологічні науки. Випуск 1 (87), 2018. С. 37–41.
6. Балабін В.В. Види компетентностей військового перекладача. *Південний архів*. Збірник наукових праць. Філологічні науки. Випуск № 73, 2018. С. 187–190.
7. Балабін В.В. Вимоги до військового перекладача. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. Випуск № 32. Том 2, 2018. С. 140–143.
8. Балабін В.В. Зміст службових функцій та завдань військового перекладача *Філологічні трактати*. Том 10. № 2, 2018. С. 35–41.
9. Балабін В.В. Досвід розроблення професійного стандарту військового перекладача. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація. Випуск 2, 2018. С. 70–74.
10. Балабін В.В. Військова складова професійної компетентності військового перекладача. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія «Філологічні науки». Мовознавство. № 9, 2018. С. 6–9.
11. Балабін В.В. Загальнонаукові основи теорії військового перекладу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації». Том 29 (68), № 1, 2018. С. 85–89.
12. Балабін В.В. Перекладознавчі основи теорії військового перекладу. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 3. Том 2, 2018. С. 120–125.
13. Балабін В.В. Визначення поняття «військовий переклад». *Філологічні трактати*. Том 10. № 3, 2018. С. 7–14.
14. Балабін В.В. Структура категоріального апарату теорії військового перекладу. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація. Випуск 3, 2018. С. 72–76.

15. Балабін В.В. Спеціальні одиниці концептуального апарату теорії військового перекладу. *Вчені записки Таверійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації». Том 29 (68) № 2, 2018. С. 72–78.

16. Балабін В.В. Жанрово-стильова специфіка військового перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. Випуск № 34. Том 2, 2018. С. 67–73.

17. Балабін В.В. Теоретична проблематика військового перекладу у світових перекладознавчих дослідженнях. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Лінгвістика. Випуск 34, Том 2, 2018. С. 206–210.

18. Балабін В.В. Концепція лінгвістичного забезпечення військ. *Paradigm of Knowledge*. № 2 (28), 2018. Р. 144–154 (Muscat, Oman, ISSN 2520-7474).

19. Balabin V.V. Military interpreter's general competences. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. № 4(8), Vol. 3, June 2018. Р. 49–52 (Warsaw, Poland, ISSN 2544-9338).

20. Balabin V.V. Redefining military translation. *The European Journal of Literature and Linguistics*. №3, 2018. Pp. 44–47 (Vienna, Austria, ISSN 2310-5720).

21. Balabin V.V. Theoretical foundation of military translation in Ukraine. *Science and Education a New Dimension. Philology VI (51), Issue 176, 2018*. Pp. 22–25 (Budapest, Hungary, ISSN 2308-5258).

22. Balabin V.V. Linguistic support for military operations. *The European Journal of Literature and Linguistics*. №4, 2018. Pp. 44–47 (Vienna, Austria, ISSN 2310-5720).

АНОТАЦІЯ

Балабін В.В. Теоретичні засади військового перекладу. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.02.16 «Перекладознавство». Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. Київ, 2020.

Дисертацію присвячено визначенню ролі й місця військового перекладу в теоретичній системі перекладознавчої науки. Досліджено коло теоретичних питань, що їх охоплює наукова сфера військового перекладу, узагальнено накопичений в Україні унікальний багаторічний (1993-2017 рр.) досвід підготовки й практики службової діяльності військових перекладачів, проаналізовано специфіку практичної складової військового перекладу, узагальнено наявні наукові праці, теоретичні ідеї, науково-методологічні положення з проблематики теорії військового перекладу (ТВП).

Представлено види військового перекладу, виокремлено функціонально-прагматичні й жанрові різновиди військових текстів, визначено їхню жанрово-стильову структуру та запропоновано базову класифікацію, досліджено стратегію, тактику, технологію перекладу як окремих етапів і макроструктурних рівнів перекладацької діяльності, визначено концептуальні

основи лінгвістичного забезпечення військ в Україні та країнах НАТО, розкрито зміст і види перекладацького супроводження в збройних силах, вимоги до військового перекладача як головного суб'єкта лінгвістичного забезпечення військ (його кваліфікації, компетентностей, професійного стандарту), уточнено визначення базових наукознавчих, мовознавчих і перекладознавчих понять з урахуванням завдань ТВП, запропоновано термінологічні дефініції для спеціальних метамовних одиниць концептуального апарату ТВП.

Ключові слова: перекладознавство, військовий переклад, теорія військового перекладу, військовий перекладач, лінгвістичне забезпечення військ, перекладацьке супроводження в збройних силах, військовий текст, професійний стандарт для військового перекладача.

АННОТАЦІЯ

Балабин В.В. Теоретические основы военного перевода.
Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук по специальности 10.02.16 «Переводоведение». Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Министерство образования и науки Украины. Киев, 2020.

Диссертация посвящена определению роли и места военного перевода в теоретической системе переводоведческой науки. Исследовано круг теоретических вопросов, которые охватывает научная сфера военного перевода, обобщенно накопленный в Украине уникальный многолетний (1993-2017 гг.) опыт подготовки и практики служебной деятельности военных переводчиков, проанализирована специфика практической составляющей военного перевода, обобщено имеющиеся научные труды, теоретические идеи, научно-методологические положения по проблематике теории военного перевода (ТВП).

Представлены виды военного перевода, выделены функционально-прагматические и жанровые разновидности военных текстов, определена их жанрово-стилевая структура и предложена базовая классификация, исследованы стратегия, тактика, технология перевода как отдельные этапы и макроструктурные уровни переводческой деятельности, раскрыты концептуальные основы лингвистического обеспечения войск в Украине и странах НАТО, содержание и виды переводческого сопровождения в вооруженных силах, требования к военному переводчику как главному субъекту лингвистического обеспечения войск (его квалификации, компетентности, профессиональному стандарту), уточнено определение базовых науковедческих, языковедческих и переводоведческих понятий с учетом задач ТВП, предложено терминологические дефиниции для специальных метаязыковых единиц концептуального аппарата ТВП.

По состоянию на конец 2017 года ТВП представляла собой несистематизированный научный и учебно-методический дискурс, представленный разрозненными неструктурированными концептами военного перевода, которые не получили завершеного системного оформления в виде упорядоченных теоретических объектов, что привело к необходимости разработки методологии исследования проблематики военного перевода.

Теория военного перевода (ТВП) – это специальная теория перевода, представляющая собой систематизированную (обобщенную, структурированную и упорядоченную) совокупность научных фактов, теоретических суждений, гипотез и методологических положений, раскрывающих специфику переводческого сопровождения в вооруженных силах с помощью терминологически определенных и упорядоченных единиц концептуального аппарата – категорий, понятий, концептов, конструктов, терминов и определений.

Объектом ТВП является переводческое сопровождение как основа лингвистического обеспечения войск, *предметом* – создание абстрактных (идеальных) теоретических (вербальных, графических, математических и других символьных/знаковых) моделей переводческого сопровождения в вооруженных силах.

Военный перевод – это специальный вид опосредованной, межкультурной, двусторонней и двуязычной коммуникации, осуществляющейся в обычных и экстремальных условиях военной службы с целью переводческого сопровождения мероприятий в военно-политической, военно-технической и военно-специальных сферах деятельности вооруженных сил, главным субъектом которой является военный переводчик, а объектом – военные тексты.

Военный текст рассматривается как письменный или устный целостно-смысловой массив языковых единиц, объединенных логико-синтаксическими связями, коммуникативной функцией, тематической направленностью, композиционной макроструктурой и стилевой доминантой вокруг концептов «война», «войска», «вооружение». В ТВП определено четыре функционально-прагматических вида военных текстов (общевойсковые, военно-политические, военно-технические, военно-специальные) и три жанрово-стилевых вида военных текстов – военно-научные, военно-публицистические, военные мемуары.

Лингвистическое обеспечение войск – это комплекс специальных мероприятий и задач прикладного и фундаментального характера в военно-политической, военно-технической и военно-специальных сферах деятельности вооруженных сил, осуществляемый с целью реализации коммуникативно-посреднической (переводческое сопровождение), военно-страноведческой, военно-терминологической, лингвопедагогической и лингвоисследовательской функций, требующих военно-профессионального уровня филологической билингвальной компетенции исполнителей.

Основными видами переводческого сопровождения в вооруженных силах являются письменный и устный (последовательный и синхронный) перевод общевоинских, военно-политических, военно-технических и военно-специальных текстов; *специальными видами* – перевод радиообмена, бортовой перевод (бортперевод), допрос военнопленных, опрос местных жителей, сопровождение парламентариев; *дополнительными видами* – пересказ (словесное изложение), реферирование, аннотирование и редактирование иноязычных военных текстов.

Военный переводчик – главный субъект лингвистического обеспечения войск, офицер-филолог, профессионально подготовленный компетентный языковой посредник, обладающий сформированными на уровне высшего образования межкультурными коммуникативными (билингвальными, психолингвистическими, речемыслеиспытательными) и другими специальными компетентностями для выполнения функций и задач лингвистического обеспечения войск.

Функции служебной деятельности военного переводчика – это обобщенные по профессиональным направлениям виды типовых военно-специальных задач, которые непосредственно возлагаются на военного переводчика. *Главными функциями* служебной деятельности военного переводчика являются коммуникативно-посредническая (межкультурная), военно-страноведческая (информационно-аналитическая), военно-терминологическая (нормативно-кодификационная), *вспомогательными* – учебно-боевая, военно-административная, лингвопедагогическая (дидактическо-диагностическая), лингвоисследовательская (научно-поисковая).

Ключевые слова: переводоведение, военный перевод, теория военного перевода, военный переводчик, лингвистическое обеспечение войск, переводческое сопровождение в вооруженных силах, военный текст, профессиональный стандарт для военного переводчика.

ABSTRACT

Balabin V.V. Theoretical Framework for Military Translation. Manuscript.

Thesis for the Scientific Degree of Doctor of Science (Philology), Speciality 10.02.16 “Translation Studies”. Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv, 2020.

The dissertation focuses on defining the role and place of military translation in the theoretical system of translation studies. The conducted research covers a range of theoretical topics in the domain of military translation theory, summarizes the unique long-standing experience (1993-2017) of educating military translators/interpreters in Ukraine and their professional feedback. The author analyzes the practical component of military translation, reviews existing scholarly works, theoretical ideas, academic and methodological provisions in the field of military translation theory.

The study presents types of military translation, identifies functional-pragmatic and genre varieties of military texts, their structure and proposes their basic classification. It also demonstrates the strategy, tactics and technology of translation as separate phases and macrostructural levels of translation process, outlines conceptual framework for the linguistic support of forces in Ukraine and NATO, and reveals the essence and types of translation and interpreting in the armed forces.

The military translator/interpreter stands out as the principal actor of the linguistic support for forces, with an emphasis on his/her qualifications, competences, and professional standard demands. The military translator/interpreter has to be an officer-philologist, who possesses bilingual communicative (mainly intermediary and intercultural), cognitive, psycholinguistic and other generic and specific professional competencies to perform his/her functions and duties under normal and extreme conditions of military service. The military interpreter/translator service functions are types of regular military-specific tasks, categorized by professional directions and commonly assigned to the military interpreter. The main service functions are communicative/intermediary, informational-analytical, and normative-codifying. The auxiliary functions are combat training-instructional, military-administrative, didactic-diagnostic, linguo-research. The author describes military translator's/interpreter's qualifications and competencies, presents the matrix of competencies as a system-forming hierarchical structure designated by special ordering parameters. He also defines the proven algorithm for developing professional standard for the military translator/interpreter.

The manuscript provides explanations for basic scholarly, linguistic and translation concepts from the perspectives and specificity of military translation, and offers ample terminological definitions for special terms and meta-language units of the military translation theory, which formed the core of the Military Standard of the Ministry of Defense of Ukraine «VST 01.003.001 - 2018 (01). Linguistic support for forces. Fundamentals” that was developed under the author's guidance and officially implemented in Armed Forces of Ukraine in December 2018.

Keywords: translation studies, military translation, military translation theory, military translator/interpreter, linguistic support for forces, translation and interpreting in the armed forces, professional standard for the military translator/interpreter.

Підп. до друку 16.07.2020. Формат 60×90¹/₁₆. Папір. офс. Гарнітура “Таймс”.
Друк. офс. Ум. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 1,9. Наклад 100 прим. Зам. 445.

Віддруковано у ТОВ-Видавництві “ЛОГОС” із оригіналів автора
Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 201 від 27.09.2000 р.
01030, Київ-30, вул. Богдана Хмельницького, 10, тел. 235-81-77